

OPUSCULA SELECTA
NEERLANDICORUM
DE ARTE MEDICA

OORSPRONKELIJK UITGEGEVEN
DOOR HET

NEDERLANDSCH TIJDSCHRIFT
VOOR GENEESKUNDE

HERUITGAVE
DOOR HET

TREFPUNT
MEDISCHE GESCHIEDENIS
NEDERLAND

Deel VI (1927)
F. de le Boe Sylvius

2020

FRANCISCI DE LE BOE, SYLVII

IN

Illustri Lugduno - Batavâ Academiâ
Medicinæ Practicæ Professionem
suspiciantur

ORATIO
INAUGURALIS,

DE

HOMINIS COGNITIONE.

HABITA

xx. Kalend. Octobris, Annis Christis natis

clio lxxviii.

LUGD. BATAVOR.

Ex Officina JOANNIS ELSEVIERI. Acad. Typ.

clio lxxviii.

FRANCISCI DELEBOE, SYLVII

IN ILLUSTRILUGDUNO-BATAVĀ ACADEMIĀ MEDICINAE PRACTICAE PROFESSIONEM AUSPICATURI

ORATIO

INAUGURALIS,

DE

HOMINIS COGNITIONE,

HABITA XV KALEND. OCTOBRI
ANNI À CHRISTO NATO CIO IDC LVIII.

INAUGURALE

R E D E

OVER

DE KENNIS VAN DEN MENSCH

VAN

FRANCISCUS DELEBOE, SYLVIVS

TER AANVAARDING VAN HET HOOGLEERAAR-
SCHAP IN DE PRAKTIJK DER GENEESKUNDE
AAN DE VERMAARDE LEIDSCHEN UNIVERSITEIT,

GEHOUDEN OP 17 SEPTEMBER 1658

Magnifice Domine Rector.

Nobilissimi, Amplissimique inclytae hujus Academiae Curatores.

Spectatissimi, Prudentissimique Florentissimae hujus Leidensis
Reip. Praetor, Consules, Judices, Senatores, quique ipsis estis à Con-
siliis et Secretis.

Professores Celeberrimi, Collegae venerandi.

Ecclesiastae Reverendi.

Doctores, Artiumque Magistri Eruditissimi.

Viri, quotquot adestis, Honorati, Doctissimique.

Generosa denique, Lectissimaque studiosae Juventutis Corona, spes
Patriae maxima.

Mijnheer de rector magnificus,

Zeer edele en zeer aanzienlijke curatoren van deze beroemde univer-
siteit,

Zeer geziene en zeer ervaren pensionaris, burgemeesters, schepenen,
vroedschap van deze zeer bloeiende stad Leiden, en gij, die hen in het
geheim met raad terzijde staat,

Zeer beroemde professoren, hooggeschatte collega's,

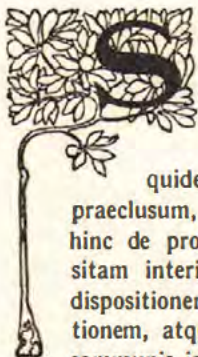
Eerwaarde geestelijken,

Zeer kundige doctoren en meesters der kunsten,

Geëerde en zeer geleerde heeren, die hier aanwezig zijt,

Tenslotte gij, fiere en zeer uitgelezen schare studeerende jongeling-
schap, van wie het vaderland de grootste verwachting koestert.

Socratem Naturals scientiae investigationem deseruisse, et Morali se dedisse.

Socratem, Atheniensem Philosophum, dicere solitum narrant, se hoc unum scire, se nihil scire. Absit, ut tantum virum ex arrogantia id dixisse suspicer, qui ex conscientia id ab ipso prolatum censeo. Utique hunc ipsum Naturae abdita scrutatum quidem tradunt, ad ea tamen aditum, si non omnino praecusum, certè arduum et perdifficilem animadvertentem, hinc de prospero successu diffidentem ac desperantem (requiritam interim ad scientias comparandas in humana mente dispositionem, ingenuam scilicet imbecillitatis nativae agnitionem, atque imprimis dissimulatae à plerisque, utut omnibus communis ignorantiae detectionem ac perceptionem apprimè necessariam, egregià illà et ob summum candorem laudatissimà confessione cunctis praemonstrantem) naturalis scientiae investigationem ulteriorem deseruisse, et morali Philosophiae adornandae se totum dedisse, tantosque 1) et sibi, et aliis in eà profectus fecisse, ut inter primarios aevi sui Philosophos merito suo numeraretur.

Optandum equidem foret, hominem hunc inanis gloriae et sui con-

1) „Opera medica“ 1679: tantosque.

Men vertelt, dat Socrates, de Atheensche wijsgeer, gewoon was te zeggen, dat hij dit ééne wist, dat hij niets wist. Het zij verre, dat ik een zoo groot man ervan verdenk dit uit aanmatiging gezegd te hebben; ik ben van oordeel, dat hij dit volgens zijn geweten heeft uitgesproken. In elk geval verhaalt men, dat hij weliswaar de verborgenheden der natuur heeft trachten te onderzoeken, maar dat hij den toegang daartoe, zoo niet geheel afgesloten, dan toch zeker lastig en zeer moeilijk bevond te zijn, dat hij hierom wantrouwde in en wanhoopte aan een voorspoedig slagen, en dat hij dus verdere natuurwetenschappelijke nasporing heeft opgegeven. Intusschen toonde hij aan allen door zijne voortreffelijke en wegens zijne hooge rechtschapenheid zeer geprezen bekentenis, dat om zich voor te bereiden voor wetenschappen in den menschelijken geest allereerst noodig is de vereischte geschiktheid, namenlijk de innerlijke erkenning van de aangeboren onmacht, en de ontdekking van en het inzicht in de onwetendheid, die bovenal door zeer velen ontveinsd wordt en toch aan allen gemeen is. Men verhaalt, dat hij zich verder geheel gewijd heeft aan de hestudeering der zedelijke wijsbegeerte, en dat hij daarin zulke groote vorderingen gemaakt heeft én voor zichzelf én voor anderen, dat hij om zijne verdienste onder de voornaamste wijsgeeren van zijn tijd gerekend werd.

Toch ware het te wenschen geweest, dat deze man, die ijdelen roem

Socrates heeft het onderzoek naar de natuurwetenschap opgegeven, en zich aan de wijsbegeerte gewijd.

temptorem, atque in primo ad scientias gradu jam constitutum, sed et consistentem, animo fortiori et constantiori occurrentibus in naturalium rerum perquisitione difficultatibus obviam ivisse, iisque superatis viam nobis ad illius arcana feliciter à se tritam patefecisse, nec tantum in moralem, sed et naturalem hominis cognitionem penitissimè nos deduxisse.

Quoniam autem nobis per ipsum non licet tam esse beatis, aliunde petendum, quod ab ipso factum desideramus frustrà.

Naturalis scientiae investigatio difficilis.

Desudarunt quidem ante et post ipsum in hoc opere Philosophi quamplures, quamvis successu et laude impares, pro laudabili tamen conatu laudandi omnes.

Et magni momenti.

Enimverò se-ipsam, hominem, undique nosse, omnium hominum interest, ergò et nostrà: Quapropter si quas de hominis cognitione animo volvo, foveoque cogitationes, inaugurali hanc oratione comprehensas paucis persequar, rem et nobis omnibus, hominibus, et augustissimo hoc templo Academico, et expectatione vestrà haud indignam me facturum existimavi.

Hominis dignitas.

Quid enim hominibus dignum magis perpendi potest, ipso eodem homine, Creaturarum omnium complemento, mundique majoris compendio, et microcosmo, quodque rei caput is, ad Dei Creatoris sui imaginem, atque similitudinem creato?

Quid venerabili hoc loco dignum magis proferri potest, ipso eodem homine, qui parte sui meliore hic et formatur, et informatur?

Homo Medicinae subjectum.

Quid denique expectatione vestrà, (hominem quippe in hominibus corpore, menteque non rarò captis liberandis, et integrae valetudini, ut sit mens sana in corpore sano, restituendis penè tritum audituri confluxistis) dignum magis enarrabo ipso eodem homine, Medicinae, Artium reginae, subjecto?

Cognitionis organa, et objecta.

Hominem dico sensibus praeditum et ratione, quorum adminiculo et se novit, et caeteras creaturas; quinimò se transcendens ad Creatoris

en zichzelf verachtte, en die reeds de eerste trede op den weg der wetenschappen had gedaan, maar toen bleef stilstaan, niet krachtiger en standvastiger geest de moeilijkheden tegemoet was gegaan, die bij het onderzoek van de natuur voorkomen, en dat hij, na die overwonnen te hebben, ons den door hem gebaanden weg had geopend naar de geheimenissen van dat onderzoek, en dat hij ons zeer nauwkeurig had ingewijd niet alleen in de zedelijke, maar ook in de natuurwetenschappelijke kennis van den mensch.

Aangezien hij ons echter niet zoo gelukkig gemaakt heeft, moeten wij elders zoeken naar datgene, wat wij tevergeefs wenschen, dat hij gedaan had.

Voor en na hem toch hebben zeer vele wijsgeeren zich op dit werk afgetobd, die allen, alhoewel ongelijk in welslagen en roem, toch geprezen moeten worden om hun lofwaardig pogen.

Het natuurwetenschappelijk onderzoek is moeilijk, en van groot belang.

Voorwaar, alle menschen, en dus ook wij, stellen er belang in, zichzelf, den mensch, van alle kanten te kennen: Daarom heb ik gemeend een ons aller, menschen, en dezer zeer verheven academie, en uwer verwachting niet onwaardig iets te verrichten, als ik de overdenkingen over de kennis van den mensch, die ik in mijn geest overweeg, en koester, in deze inwijdingsrede samenvat en in het kort bespreek.

Immers wat is meer waardig om door de menschen nauwkeurig onderzocht te worden, dan juist diezelfde mensch, het hoogtepunt van alle schepselen, de korte samenvatting eener grootere wereld, zelf eene kleine wereld op zichzelf, en, wat de hoofdzaak is, geschapen naar het beeld en de gelijkenis van God, zijn Schepper?

De waarde van den mensch.

Wat kan eervoller zijn om op deze eerbiedwaardige plaats vermeld te worden dan juist diezelfde mensch, die hier gevormd en onderwezen wordt, voorzoover het zijn beter deel betreft.

Waarvan zal ik u tenslotte vertellen, dat uwer verwachting meer waardig is, dan juist van dienzelfden mensch, het onderwerp van de geneeskunst, de koningin der kunsten, daar gij samengestroomd zijt om een man te hooren, die bijna volleerd is in het bevrijden van menschen, die naar lichaam en geest niet zelden gevangen zijn, en in het teruggeven van eene ongeschonden gezondheid, opdat er een gezonde geest in een gezond lichaam zij?

De mensch is het onderwerp der geneeskunde.

Den mensch noem ik voorzien van zintuigen en rede; met behulp daarvan kent hij én zichzelf én de overige schepselen; ja zelfs,

De organen, waar de kennis zetelt, en de Voorwerpen, die zij kent.

insuper notitiam evehitur; in quâ, utpote summo bono figitur tandem, et conquiescit anima humana.

Sui ipsius cognitionis via ad felicitatem.

Utique ad felicitatem quae duceret, viam esse sui ipsius cognitionem, jam olim ipsis Ethnicis ex Oraculo Delphico innotuisse perhibent. Equidem omnia quodammodo novit, qui se ritè novit; nam ne se quidem novit, qui caetera ignorat; adeò concatenata est, et indissolubilis tum sui-ipsius, tum aliarum rerum omnium cognitio.

De quâ nostrâ, nostrique cognitione pro more solenni, cui et me morem gerere aequum, facturus impraesentiarum verba, audebo vestrâ benevolentia fretus rem mihi novam tentare, et publicè loqui. Quòd autem minus compta, ornataque sit mea dissertatio, non tam culpam à Vobis deprecabor, Auditores, quàm veniam optimo jure exposcam. Neque enim me profiteor Oratorem, ast Philosophum et Medicum; cui inter medias aegrotorum querelas, et ejulatus per annos complures animam trahenti non licuit esse verborum ad amussim dispositorum, sententiarumque in quadrum redactarum indagatori curioso, quin potius auxiliorum levamen ipsis et sanationem allaturorum investigatori strenuo.

Pugnandum etenim fuit cum infestissimis humani generis hostibus, morbis; qui verborum lenociniis nec capi se patiuntur, nec abigi; verùm medicamentis potentibus, utut barbarè nonnunquam praescriptis. Curati sermonis delicias et illecebras parùm curat, sollicitè qui curat aegros. Mihi ergò practico, et Praxin Medicam docturo vitio verti nolim sermonem minus elegantem, dummodò dilucidum, atque perspicuum. Sed ad rem.

Sui ipsius cognitionis res ardua.

Nosse nos-ipsos jubemur omnes. Atqui hic Rhodus, hic saltus. Neque enim facilis, quin summè ardua res est, se-ipsum nosse. Non desperandum tamen mox de successu, aut cedendum occurrentibus difficultatibus, verùm iis audentiùs obluctandum: quam ob rem postquam in magnis vel voluisse sat est, tentabo et ego hoc vadum, an fortè detur emergere.

boven zichzelf uitgaand, verheft hij zich bovendien tot de kennis van den Schepper; daardoor wordt de menschelijke ziel, aangezien zij het hoogste goed is, eindelijk geboeid, en daarin vindt zij rust.

Dat de weg, die tot geluk leidt, die der zelfkennis is, is, naar men zegt, vroeger zelfs reeds aan de heidenen bekend geweest door het Delphische orakel. Inderdaad, wie zichzelf goed kent, kent alles eenigszins; wie het overige niet kent, kent ook zichzelf niet; zoozeer is de kennis én van zichzelf én van andere dingen samen verbonden en onscheidbaar.

Over deze kennis in ons en aangaande onszelf zal ik volgens de plechtige gewoonte, die ook ik moet volgen, voor het oogenblik spreken, en daarmee zal ik het wagen, vertrouwend op uwe welwillendheid, iets te beproeven, dat mij nieuw is, en in het openbaar te spreken. Wanneer echter mijne verhandeling minder beschaafd en sierlijk is, daarvoor zal ik u niet zoozeer om versooning vragen, toehoorders, als wel zal ik er met het beste recht verlof voor vragen. Ik geef mij immers niet uit voor redenaar, maar voor wijsgeer en geneeskundige; die, vele jaren zijn leven leidend temidden van de klachten en het gejammer van zieken, niet heeft willen zijn een nieuwsgierig naspeurder van nauwkeurig gemeten woorden, en van zinnen, die in den juisten vorm gebracht zijn, maar veeleer een ijverig zoeker naar hulp, die hun verlichting en gezondheid zal brengen.

Want men moet strijden met de gevaarlijkste vijanden van het menschelijk geslacht, de ziekten; die zich door de lokmiddelen van woorden niet laten vangen of verdrijven, maar door sterke geneesmiddelen, ook al zijn die soms [in] onbeschaafde [taal] voorgeschreven. Om het genot en de verlokkingen van een verzorgde rede bekommert zich iemand, die vol onrust voor zieken zorgt, weinig. Daar ik praktizeerend ben, en de praktijk der geneeskunde zal onderwijzen, zou ik dus niet willen, dat er mij een verwijt van gemaakt werd, dat mijne rede minder schoon van vorm is, als zij maar duidelijk en bevattelijk is. Maar ter zake.

Wij allen verlangen onszelf te kennen. Maar: „hier is Rhodus, hier de sprong”. [d.i. Maar, wee, als het er op aankomt]. Immers het is geen gemakkelijke, ja zelfs eene hoogst moeilijke zaak, om zichzelf te kennen. Toch moet men niet spoedig wanhopen aan het welslagen, of wijken voor de zich voordoende moeilijkheden, maar des te onverschrokken er tegen haar worstelen: daarom zal ook ik, aangezien het in groote dingen

Zelfkennis is de weg tot geluk.

Zelfkennis is moeilijk.

Mentis nostrae
in rebus cognos-
cendis processus.

Quandoquidem, quod uni duntaxat omnium parenti, Adamo, contigit, non creemur viri, sed nascamur infantes; nec mox ab ortu ingenio valeamus, iudicioque; nam haec quoniam in cacteris infantibus observamus imbecilla, eadem similiter in nobis infirma fuisse opinamur; nec quid primum, quidve secundum, et sic deinceps mox à nativitate nobis obvenerit cognoscendum, quave methodo in singulorum cognitione progressa fuerit in tenero corpusculo anima nostra satis constet; mentis nostrae in cognoscendis rebus processum diligentius jam viri facti pervestigantes, sequenti ferè methodo totum hoc negotium, meo saltem arbitrato, absolvi comperiemus.

Omnis cognitionis initium à Sensibus.

Notio prima, et prima mentis operatio.

Quidquid in sensus externos, à quibus omnis cognitionis nostrae initium naturaliter fieri tam mihi certum est, quàm quòd certissimum; unde etiam ab antiquis Philosophis sancitum verissimè, Nihil in Intellectu, quòd non prius fuerit in sensu: Quicquid, inquam, in externos sensus quosvis incurrit, id omne cognoscendum proponitur animae, quae munere suo fungens, admissumque sensus organo objectum apprehendens, ac perpendens, ideam ipsius et notionem format, confusam, distinctioremve, prout operi suo minùs, magisve attentus est animus. Quam *notionem*, et *primam*, et *primam mentis operatione* formatam, et rem, uti in se est atque primo illo intuitu dijudicata est, repraesentantem vocant Dialectici.

Secunda mentis operatio.

Notio secunda duplex.

Ubi autem plures à se formatas, coacervatasque in memoriâ Ideas et notiones primas inter se confert humana mens, easque in quibusdam sibi similes, in aliis verò circumstantiis dissimiles observat et notat; mox *secundam sui operatione* novas sibi fabricat *notiones*, easque duplices, utrasque *secundas* dictas: illas in quibus primae conveniunt; has, per quas à se invicem differunt. Illas, infimas quidem, et primis proximae, *speciei*; superiores autem et à primis remotiores, *generis*; has denique *differentiae*, tum specificae, tum genericae nomine vulgò insig-

zels voldoende is iets gewild te hebben, deze moeilijkheid 1) onderzoeken in de hoop, dat het mij gegeven worde er doorheen te komen.

Wij worden niet volwassen geschapen, wat slechts aan één, aller voorvader, Adam, te beurt gevallen is, maar wij worden als kinderen geboren. Kort na de geboorte hebben wij niet veel verstand en oordeel; immers, aangezien wij waarnemen, dat deze bij andere kinderen zwak zijn, meenen wij dat deze eveneens ook in ons niet sterk geweest zijn. Ook staat het niet voldoende vast, wat wij kort na de geboorte het eerst hebben moeten leeren kennen, wat het tweede, en zoo vervolgens; en op welke wijze onze ziel in het tengere lichaampje gevorderd is met de kennis van telkens één ding. Om deze redenen zullen wij, als wij de vordering van onze ziel in het leeren kennen der dingen ijverig navorschen, nu wij reeds man geworden zijn, bevinden, dat deze geheele zaak op ongeveer de volgende manier geschiedt, althans naar mijn oordeel.

Alwat van buiten aan de zintuigen, bij welke naar mijne meening iedere kennis, die wij hebben natuurlijkerwijze zóo zeker begint, als het zekerste, dat bestaat — vandaar ook is door de oude wijsgeeren zeer terecht vastgesteld, dat het verstand niets kent, dat niet eerst door de zinnen opgenomen werd —, alwat, zeg ik, van buiten in welke zintuigen ook binnendringt, dat alles wordt aan de ziel ter kennismaking voorgelegd, die zijn werk verricht, het tot het orgaan van het zintuig toegelaten voorwerp in zich opneemt, en beoordeelt, en zich daarvan ook eene voorstelling vormt, eene vage of eene nauwkeurigere, al naarmate de ziel meer of minder oplettend is bij haar werk. Van deze *voorstelling* zeggen de dialectici, dat zij *de eerste* is, en dat zij door *de eerste werkzaamheid van den geest* gevormd is, en dat zij de zaak voorstelt, zooals zij op zichzelf is en door die eerste intuïtie onderscheiden is.

Wanneer echter de menschelijke geest verschillende door hem gevormde en in zijn geheugen opeengehoopte gedachten en eerste voorstellingen samenvoegt, en waarneemt en opmerkt, dat die in sommige gevallen onderling gelijk zijn, maar in andere ongelijk, dan ontwerpt hij spoedig *door zijne tweede werkzaamheid* nieuwe *voorstellingen*, en wel tweevoudige, beide *secundair* genoemd: gene, waarbij de eerste voorstellingen overeenstemmen, deze, waarbij zij onderling verschillen. Gene zijn voorzeker de laagste, en staan *soortelijk* het dichtst bij de

De voortgang van onzen geest in het leeren kennen der dingen.

Iedere kennis begint bij de zintuigen.

De eerste voorstelling, en het eerste werk van den geest.

De tweede werkzaamheid van den geest.

1) eigenlijk ondiepe plaats, voord.

nitas. Pluribus quippe abstractionum gradibus progreditur in illa secundarum suarum notionum formatione humanus intellectus.

Scientiae desiderium à notionum multitudine et varietate.

Ratiocinatio.

Quid peragat.

Quae notionum multitudo, et varietas admirationem primùm, mox et varietatis omnis rationes et causas veras sciendi desiderium in homine parit. Unde scientiae illius cupiditate excitata mens, et ad *tertiā suam operationem, Ratiocinationem*, se accingens, notiones nuper et olim à se formatas recolit, singulasque accuratius expendendo, et inter se comparando, in quo diversitas illa imprimis consistat, scrutatur, et tandem in qualitatibus sensilibus, tam cuiusvis sensui propriis, calore putā, colore, sapore, odore, sono, duritie et caeteris; quā pluribus sensibus communibus, numero, magnitudine, figurā, motu et similibus diversitatem omnem reperiri animadvertit; atque post multas cogitationes perplexas et discursus, sequentes elicit conclusiones, et

Multum esse materiae.

Et quidem sibi dissimilis.

Rerum primordia esse finita.

De iis diversae sententiae.

1°. Quidem, *Materiae* multum esse, unde tot et tanta constituuntur objecta.

2°. Non esse sibi ubique similem materiam illam, ex quā tam dissimilia constant objecta, sed dissimilem; adeoque plura, eaque inter se differentia esse sensibilibus rerum omnium primordia.

3°. Cū finita sint, non infinita, ut plurima, objecta sensibilia, eorundem primordia itidem finita esse, non infinita; certo proinde numero et definita in se, et definienda, determinandaque à nobis.

Ubi ob neglectas magno mortalium damno accuratae methodi leges in diversas sententias, hinc sectas itum est à Veteribus et Recentioribus Philosophis; plerisque ex opinionis suae novitate, et probabilitate magis, quā probatione famam prae caeteris majorem aucupantibus; de suorum autem decretorum veritate parum saepè sollicitis.

Rerum Naturalium Principia Mathematica more demonstranda.

Quamvis proinde optabile foret, quaestionem hanc, quae tot turbas et tenebras in Academiis excitavit et olim, et nunc, prout rei necessitas et dignitas exigere videtur, elucidari, pertractarique, et *naturalium*

eerste; toch staan zij hooger en zijn *wat haar ontstaan betreft*, verder van de eerste verwijderd; deze tenslotte worden gewoonlijk door het woord *verschil* zoowel soortelijk als naar haar ontstaan aangeduid. Immers door vele graden van abstracties komt het menschelijk verstand vooruit bij die vorming van zijne secundaire voorstellingen.

Die menigte en verscheidenheid der voorstellingen wekt in den mensch eerst verwondering, en weldra de begeerte om de ware redenen en oorzaken van iedere verscheidenheid te kennen. Daardoor wordt de geest aangespoord tot het verlangen naar die kennis, en, zich gereed makend voor *zijne derde werkzaamheid, het overleg*, brengt hij zich de onlangs en langgeleden gevormde voorstellingen weer te binnen, en onderzoekt, waarin dat verschil allereerst bestaat, door ze één voor één nauwkeuriger na te gaan, en onderling te vergelijken. Tenslotte bemerkt hij dat alle onderscheid gevonden wordt in de zintuigelijke eigenschappen, zoowel in degene, die aan een of ander zintuig eigen zijn, stel warmte, kleur, smaak, geur, klank, hardheid en de overige, als in degene, die meerdere zintuigen gemeen hebben, aantal, grootte, gestalte, beweging en dergelijke. Na vele ingewikkelde overdenkingen en overwegingen komt hij tot de volgende conclusies:

1°. dat de stof, waaruit zoovele en zoogroote voorwerpen gemaakt worden, samengesteld is;

2°. dat die stof, waaruit zóó verschillende voorwerpen bestaan, niet overal aan zichzelf gelijk is, maar ongelijk; en dat er dus meerdere, en wel onderling verschillende beginselen zijn voor alle waarneembare dingen;

3°. dat, aangezien de waarneembare voorwerpen, hoe talrijk ook, eindig zijn, niet oneindig, ook hunne beginselen evenzeer eindig, niet oneindig, zijn; en dat zij dus zeker in aantal bepaald zijn in zichzelf, en door ons bepaald en begrensd moeten worden.

Toen zijn, omdat tot groot nadeel der stervelingen de wetten van eene nauwkeurige methode verwaarloosd werden, oude en nieuwe wijsgeeren tot verschillende denkwijzen gekomen, en daarop in sekten uiteengegaan, daar zeer vele meer door middel van de nieuwigheid en schijn van waarheid van hunne meening, dan door de deugdelijkheid ervan streefden naar een grooteren roem dan de andere, maar zich dikwijls te weinig bekommerden om de waarheid van hunne leerstellingen.

Hoewel het daarom wenschelijk zou zijn, dit vraagstuk (dat zooveel verwarring en onverstaanbaars in de scholen verwekt heeft, zoowel vroeger als nu, al naarmate het belang en de waarde van het onderwerp

Het verlangen naar kennis tengevolge van de veelheid en verscheidenheid der voorstellingen.

Het overleg.

De stof is veelvoudig.

en wel onderling ongelijk.

De beginselen der dingen zijn eindig.

Daarover bestaan verschillende meeningen.

De beginselen der natuurwetenschappen moeten wiskundig aangevoerd worden.

rerum principia vera, eorundemque numerum certum et qualitates legitimas viâ, methodoque Mathematicis familiari demonstrari; illi tamen diutius immorari nec locus, nec tempus, nec instituti praesentis ratio nunc sinunt. Est etenim majoris res haec moliminis, quàm ut paucis absolvi queat; nec tamen ingratam diligentibus Naturae scrutatoribus rem me fecisse puto, quòd hic, quam post longum, fastidiique plenum laborem judicavi unicam, certissimam, tutissimamque, et ad naturae arcana rectà ducentem viam, digito commonstravi.

Mutationes hominis primariae.

Dum autem non tantum in aliis hominibus observat, sed et in se-ipso plurimas, diversissimasque mutationes experitur homo, in sequentibus tamen, utpote primariis, singulisque hominibus communibus magis haeret, admiraturque imprimis corporis sui generationem ex tain vili et exili semine; membrorum deinde omnium et singulorum in utero materno conformationem et perfectionem nunquam satis perceptam, laudatamve; mox post partum prodigiosum, ambientis aëris inspirationem et expirationem reciprocam, continuamque; ut et cibi, potusque assumptionem sustentando corpori tam necessariam; hancque consequentem excrementorum per vias varias expulsionem spontaneam, voluntariamve; motum itidem plerarumque corporis partium aut naturalem, aut animale; vigilias insuper, et ipsas alternatim excipientem somnum; loquelam denique, et animi motiones varias ad amorem, odium, iram, misericordiam, et caeteras.

Ex earum consideratione eius perturbatio.

Haec cum admirabundus seriò perpendit homo, vehementer in suis turbatur cogitationibus, et tantum non obstupescit; ubi scilicet, quod aliis accidere meminit et fortè vidit, idem sibi quoque imminere praevidet, et mox futurum praesentit, ut videlicet omnia haec una cum vitâ brevi cessent, nihilque aliud à morte praeter corruptionem et putrefactionem corpus suum maneat.

Hominis mens sive Anima.

Ex quâ tamen perturbatione, tanquam vetero excitatus, et in praecipuâ hâc humani generis metamorphosi expendendâ, examinandâque diutinè occupatus homo, aliquid in ejus ortu et generatione

dit scheen te eischen,) te verduidelijken en te behandelen, en de *ware beginselen der natuurwetenschappen, en hun bepaald aantal en wettelijke eigenschappen* volgens de bij de wiskunde gebruikelijke wijze en methode aan te toonen, laten echter plaats, tijd, noch de gedachte aan het huidige onderwerp toe hier langer bij stil te staan. Toch is deze zaak van te groot belang, dan dat zij met enkele woorden afgehandeld kan worden; ook meen ik geen ondankbaar werk verricht te hebben voor de ijverige natuuronderzoekers, als ik hier met den vinger heb aangewezen den weg, dien ik na langen en moeitevollen arbeid meen, dat de eenige, zekerste en veiligste is, die regelrecht naar de geheimenissen der natuur leidt.

Terwijl de mensch nu niet alleen zeer vele en zeer verschillende veranderingen waarneemt bij andere menschen, maar ze ook bij zichzelf ondervindt, blijft hij toch bij de volgende veranderingen meer staan, aangezien deze de voornaamste, en aan alle menschen eigene zijn, en bewondert hij in de eerste plaats het ontstaan van zijn lichaam uit een zoo gering en klein zaad; vervolgens de nooit voldoende te begrijpen of te prijzen vorming en volmaking van alle ledematen afzonderlijk in de baarmoeder; daarop na de wonderbaarlijke geboorte de afwisselende en voortdurende inademing en uitademing van de omgevende lucht; evenzoo het totzichnemen van spijs en drank, zoo noodzakelijk voor het onderhoud van het lichaam; en de hieropvolgende spontane of opzettelijke uitdrukking van de uitwerpselen langs verschillende wegen; insgelijks de onbewuste of bewuste beweging van zeer vele lichaamsdeelen 1); bovendien het waken en den daarmee afwisselenden slaap; tenslotte de spraak, en de verschillende uitingen van den geest als liefde, haat, toorn, medelijden en de andere.

Terwijl de mensch dit vol bewondering ernstig onderzoekt, wordt hij heftig in zijne overdenkingen gestoord, en verstijft haast van schrik, wanneer hij voorziet, dat datgene, wat hij zich herinnert, en wellicht gezien heeft, dat anderen overkomen is, ook hemzelf boven het hoofd hangt, en wanneer hij een voorgevoel heeft, dat dit spoedig zal gebeuren, namelijk, dat alles hier tegelijk met het korte leven ophoudt, en dat zijn lichaam na den dood niets dan bederf en verrotting wacht.

Uit de ontsteltenis echter wordt de mensch als uit een droom opgewekt, na langen tijd bezig te zijn geweest met het overwegen en onderzoeken van deze gewichtigste gedaanteverwisseling van het menschelijk

De voornaamste veranderingen van den mensch.

Op de overweging van die dingen volgt ontsteltenis.

De geest of ziel van den mensch.

1) men denke hier aan den spiritus naturalis en animalis der ouden

corpori suo accessisse iudicat, quod in eiusdem interitu recedat denuò, quodque durante vitâ omnibus illis recensitis praesideat mutationibus, illasque regat et gubernet.

Atqui hoc ipsum est, quod animam vocamus, et mentem; utique partem hominis primariam; quae, cum in externos non incurrat sensus, insensibilis convincitur, soloque adeò intellectu perceptibilis, quam et spiritualement dicimus.

Dei cognitio.

Sed nec hîc haeret homo, quin potius et suae, et caeterorum hominum existentiae initium cum vitâ observans, finemque in morte expectans, nec rerum finitarum in infinitum deductionem possibilem animadvertens, sistitur tandem in primo aliquo, adeoque aeterno rerum omnium itidem insensibili, sed et infinito principio et authore Deo, uno, vero, bono; à quo creaturae omnes et esse suum habent, et benè esse.

Scientia et intelligentia quid, et quâ differant.

Quemadmodum autem sensibilium objectorum cognitio, *scientia* dicitur, sic insensibilium et spiritualium notitia vocatur *intelligentia*; utpote quae sensus fugientia et transcendentia solâ usurpantur ratione, et statuminantur ratiocinatione, utut ad ipsa cognoscenda processurus intellectus cogitationum suarum initium ab ipsis faciat sensibus, objectisque sensibilibus.

Rerum cognitione laetatur, mortis recordatione tristatur homo.

In memoratâ sensibilium et insensibilium rerum cognitione per continuatam ratiocinationem gradatim deductâ laetatur quidem homo, gaudetque; mox tamen caducae suae vitae, mortisque adstantis recordatus, miserae suae sortis vices et miratur, et dolet.

Et eam suâ culpâ sibi impendere fatetur.

Dum autem in Deo Opt. Max. cur concessae suo corpori per animam vitae invidet, causam comminisci potest homo nullam; suâ culpâ mortem sibi impendere, invitum licet, concludit, cōfiteatur, et conqueritur.

Hominem profectò Deo, Creatori suo et Domino cultum eo nomine, obsequiumque debere quis non videt? In alterutro si deliquerit, poenam ipsum necessario manere quis non capit; si peccatum igitur est, uti reverà peccatum est ab homine, ex Dei favore ipsum excidis, et

geslacht, en komt hij tot het besluit, dat bij zijn ontstaan en geboorte er iets tot zijn lichaam toegetreten is, dat bij diens sterven weer teruggaat, en dat gedurende het leven al die genoemde veranderingen leidt, bestuurt en regelt.

Voorwaar, dit is het juist, wat wij ziel en geest noemen, in elk geval het voornaamste deel van den mensch, van welks bestaan men zonder waarneming overtuigd wordt, — daar het niet de uitwendige zinnelijke waarneming bereikt, — en dat evenzeer alléén door het verstand begrepen kan worden, als wij het „geestelijk” noemen.

Maar ook hierbij blijft de mensch niet, dat hij opmerkt dat zijn eigen bestaan en dat der andere menschen met het leven begint, en dat hij daaraan in den dood het einde verwacht, noch dat hij inziet, dat het mogelijk is de eindige dingen over te voeren tot het oneindige. Hij blijft eindelijk staan bij een eerste, eeuwig, tevens onwaarneembaar, maar ook eindeloos begin van alle dingen, God den Schepper, den éénigen, waren, goeden, aan wien alle schepselen én hun bestaan én hun welzijn te danken hebben.

Evenals echter de kennis van waarneembare voorwerpen *wetenschap* genoemd wordt, zoo wordt de bekendheid met de onwaarneembare en geestelijke *inzicht* genoemd, aangezien dat wat zich aan de zintuigen onttrekt, en boven hen uitgaat, alleen door de rede wordt waargenomen, en door het overleg gesteund, terwijl het verstand, bij zijne overdenkingen juist begint bij de zintuigen, en de waarneembare voorwerpen, als het die wil leeren kennen.

Over de genoemde kennis van waarneembare en onwaarneembare dingen, die door het voortdurende overleg aangebracht wordt, verheugt zich de mensch weliswaar, en verblijdt hij zich, maar spoedig herinnert hij zich de vergankelijkheid van zijn leven, en den naderenden dood, en verwondert zich over de wisselingen van zijn ellendig lot, en betreurt ze.

Aangezien de mensch echter geen reden uitdenken kan, waarom God naijverig zou zijn op het aan zijn lichaam door de ziel toegestane leven, komt hij tot de bekentenis en klacht, dat de dood hem door zijn eigen schuld te wachten staat, zij het tegen zijn wil.

Wie ziet voorwaar niet, dat de mensch aan God, zijn Schepper en Heer, vereering en gehoorzaamheid verschuldigd is? Wie begrijpt niet, dat als hij in een van beiden te kort geschoten is, hem noodzakelijkerwijze straf wacht; wie erkent en betreurt niet, dat, als er dus gezondigd

De kennis van God.

Wat inzicht en wetenschap zijn, en in welk opzicht zij verschillen.

Door de kennis der dingen wordt de mensch verheugd, door de herinnering aan den dood wordt hij bedroefd.

En hij bekent, dat die hem door zijn eigen schuld te wachten staat.

Tam spiritua-
lem, quam natu-
ralem.

mortem ipsi poenam impositam esse, quis non agnoscit et tristatur? Mortem, inquam, non spiritualement dumtaxat in hominis à Deo rejectione et repudiatione consistentem; sed et naturalem, spiritualis imaginem, in corporis, animaeque dissolutione conspicuam.

Homines Vita et
Mors triplex.

Enimverò hominis in hac miseriarum valle peregrinantis sortem et fortunam si perpenderis accuratius, tergeminam ipsum vitam ibi vivere, mortemque obire posse comperies, naturalem, civilem et spiritualement. Naturalis autem vita tamdiu durat, quamdiu perdurat et permanet in corpore anima humana; cujus è corpore excessum excipit mors, relicto non tam corpore, quàm cadavere. Civilem itidem vitam agere dicitur homo, quamdiu ipsi cum civibus suis benè est, versaturque in eorum benevolentia; quando autem ipse tanquam privatae, publicae pacis, tranquillitatisque perturbator contemptui exponitur, ipsique libero caeterorum civium commercio et consortio, quandoque etiam, ne pejus nunc dicam, aqua et igni interdicitur, habetur tunc pro civiliter mortuo. Spiritualement denique vitam vivit homo, quamdiu Creatorem suum piè colens mandatisque ipsius auscultans et obsecundans, Dei sui gratia fruitur, gaudetque; ubi autem impius factus et Deo inobediens eadem privatur, censendus venit spiritualiter mortuus.

In cuius triplicis vitae, mortisque naturam et rationes ne ulterius, quàm nunc par est, abduci me patiar, multa paucis complectar verbis.

Naturalis vita
et mors unde pen-
deant.

Ergò in naturali vita tamdiu corpori junctam testare 1) hominis animam observamus, quamdiu innatum Cordi calidum ardere deprehenditur; cujus extinctionem animae è corpore egressum, id est, mortem sequi videmus. Equidem accensae lampadi haud absimilis est naturalis hominis vita, vitae causa naturalis proxima; nam quemadmodum justae quantitatis et qualitatis oleo alitur in aëre libero flamma; suffocatur autem eadem in aëre concluso; vel obruitur ab olei nimia copia; vel languescit ex ejusdem penuria; vel hebetatur

Vitae cum Lam-
pade comparatio.

1) lees: restare.

is, zooals er in werkelijkheid gezondigd is door den mensch, hij de genade Gods verloren heeft, en dat hem de dood als straf opgelegd is? Niet slechts de geestelijke dood, zeg ik, die bestaat in de verwerping en verstooting van den mensch door God, maar ook de natuurlijke, het evenbeeld van den geestelijken, die zichtbaar is in de scheiding van lichaam en ziel.

Indien gij echter nauwkeuriger het lot en den toestand hebt onderzocht van den mensch, die in dit tranendal wandelt, zult gij begrijpen, dat hij daar een drievoudig leven kan leven, en een drievoudigen dood kan ondergaan, een natuurlijk(en), maatschappelijk(en) en geestelijk(en). Het natuurlijke leven nu duurt zoolang, als de menschelijke ziel duurt en in het lichaam verblijft; verlaat het het lichaam, dan neemt de dood het op, terwijl niet zoo zeer het lichaam als wel het lijk achterblijft. Evenzoo wordt de mensch geacht een maatschappelijk leven te leiden, zoolang hij met zijne medeburgers op goeden voet is, en hunne welwillendheid geniet; wanneer hij echter als verstoorder van de particuliere of de openbare vrede en rust aan verachting wordt blootgesteld, en hem de vrije handel en gemeenschap met de andere burgers, soms zelfs, om niets ergers te noemen, water en vuur verboden worden, dan wordt hij als maatschappelijk dood beschouwd. Een geestelijk leven tenslotte leidt de mensch, zoolang hij vroom zijn Schepper vereert, naar zijne bevelen luistert en eraan gehoorzaamt, en daardoor de genade van zijn God geniet, en er zich in verheugt; wanneer hij echter goddeloos geworden is en ongehoorzaam is aan God, en daardoor van de genade verstoken, moet hij geacht worden geestelijk dood te zijn.

Om mij niet verder, dan hier passend is, te laten afleiden naar den aard en de redenen van dat drievoudige leven en doodzijn, zal ik veel in weinige woorden samenvatten.

In het natuurlijke leven dan nemen wij waar, dat de ziel van den mensch aan het lichaam verbonden blijft zóólang, als men bevindt, dat de warmte, die het hart ingeboren is, brandt; wordt die uitgedoofd, dan zien wij, dat de verwijdering van de ziel uit het lichaam, dit is de dood, volgt. Inderdaad is het natuurlijke leven van den mensch, of de naaste oorzaak van het natuurlijke leven niet ongelijk aan eene ontstoken fakkel. De vlam wordt in de open lucht gevoed door eene juiste hoeveelheid en soort olie 1), maar verstikt in besloten lucht, of verduistert

Zoo wel de geeste-
lijke als de natuur-
lijke.

Leven en dood
van den mensch
zijn drievoudig.

Natuurlijk.

Maatschappelijk

Geestelijk

Waar het na-
tuurlijke leven en
de natuurlijke
dood van afhan-
gen.

Vergelijking van
het leven met
eene fakkel.

1) de voorlooper van 't sal nitro-aereum, spiritus nitro-aereus et igneo-aereus van John Mayow (1643—1679).

ab ejusdem impuritate: Ita planè sustentatur innatum calidum à sanguine debitâ quantitate, qualitateque in cor influente, recreaturque recrocâ aëris inspiratione et expiratione; extinguitur autem intermissâ respirati aëris reciprocatione; vel opprimitur sanguine nimis copiosè in cor influente, ibique haerente; vel perit ex sanguinis defectu; vel retunditur à sanguine in pabulum ineptum depravato.

A naturali morte ad vitam nullus regressus.

A quâ morte naturali nullus est observatus unquam naturalis ad vitam regressus.

Civilis vita et mors in quibus consistant.

In civili autem vitâ tandiu perseverat quivis homo, quamdiu tanquam justus et aequus ab aliis hominibus benè audit secundum varias quae praeter odiosa fortunae bonorum discrimina cuique homini cum aliis hominibus intercedunt necessitudines. Quarum prima quidem et intima est inter conjuges; huic proxima et naturalis inter parentes et liberos, hinc et consanguinitate propinquos; voluntaria inter amicos, coacta inter dominos et servos; concessa inter senatum et populum; libera denique inter caeteros ejusdem loci, aut regionis, orbisve universi habitatores: Ex terrenis proinde bonis suum cuique tribuere; debitumque insuper solvere homo tenetur et conjugi amorem; et parentibus pietatem; et liberis charitatem; et consanguineis benevolentiam; et amicis fidelitatem; et dominis obsequium; et servis mansuetudinem; et senatui observantiam; et populo benignitatem; et cuivis alii homini comitatem. Utique ad civilem vitam feliciter absolvendam unica haec est, et recta via; à quâ quò quis aberraverit longius, eò citius putandus civiliter mortuus et infelix.

A civili morte ad vitam quomodo fiat regressus.

A civili hâc morte ad vitam reditus est iis, qui factâ vitiorum in virtutes emendatione in gratiam redeunt cum illis, quos prius offenderant, et à quibus tanquam infames proscripti fuerunt.

door een te kleine hoeveelheid olie, of verflauwt door gebrek daaraan, of verzwakt door onzuiverheid daarvan. Geheel op dezelfde manier wordt de ingeboren warmte in stand gehouden, doordat de benodigde hoeveelheid en soort bloed naar het hart vloeit, en wordt zij verkwikt door de afwisselende inademing en uitademing van de lucht, maar wordt zij uitgedoofd, wanneer de afwisseling van de ingeademde lucht onderbroken wordt, of wordt zij benauwd wanneer er al te veel bloed naar het hart vloeit, en daar blijft, of gaat zij verloren door gebrek aan bloed, of verzwakt zij door bloed, dat ontaard is tot ongeschikt voedsel.

Nooit heeft men van dien natuurlijke dood eenigen natuurlijke terugkeer tot het leven waargenomen.

Van den natuurlijke dood is er geen terugkeer tot het leven.

In het maatschappelijke leven echter houdt een mensch het uit, zoo lang hij bij andere menschen in den goeden roep staat rechtvaardig en eerlijk te zijn in de verschillende noodzakelijke verhoudingen, die, (afgezien van de hatelijke bezitsverschillen door het lot,) voor ieder mensch bestaan met andere menschen. Daarvan is zeker de eerste en innigste die tusschen echtgenooten; de het dichtst hierbij staande en eene natuurlijke is die tusschen ouders en kinderen, en verder nabestaande bloedverwanten; eene vrijwillige tusschen vrienden, eene gedwongene tusschen heeren en dienaren; eene inwilligende tusschen vroedschap en volk; eene vrije tenslotte tusschen de overige bewoners van eenzelfde plaats, of streek, of de geheele wereld. Zoo is een mensch gehouden aan een ieder het zijne toe te deelen van de aardse goederen; en bovendien de verschuldigde liefde te geven aan zijn echtgenoot, en eerbiedige liefde aan zijne ouders, en liefde aan zijne kinderen, en welwillendheid aan zijne bloedverwanten, en trouw aan zijne vrienden, en gehoorzaamheid aan zijne heeren, en zachtmoedigheid aan zijne dienaren, en hoogachting aan de vroedschap, en welwillendheid aan het volk, en vriendelijkheid aan ieder ander mensch. In elk geval is dit de eenige, juiste manier om het maatschappelijk leven gelukkig te voltooien; hoe verder iemand daarvan afgedwaald is, des te eerder moet hij beschouwd worden als maatschappelijk dood en ongelukkig.

Waarin het maatschappelijke leven en de maatschappelijke dood bestaan.

Van dezen maatschappelijken dood bestaat een terugkeer tot het leven voor hen, die, door hunne fouten in deugden te veranderen, de goede verstandhouding terug krijgen met hen, die zij eerst beleedigd hadden, en door wie zij als onwaardigen uitgesloten waren.

How de terugkeer van den maatschappelijken dood tot het leven geschiedt.

Quamdiu in spiri-
rituali vitâ per-
manserit homo, et
unde in mortem
inciderit.

In spiritali denique vitâ tamdiu permansit homo, quamdiu Deo confisus ejusdem obtemperavit imperio; quamprimum autem calumniatori auscultans Diabolo, Dei mandata, minasque transgressionem suâ conculcavit, mox in mortem incidit spiritualem, exciditque cum posteris ex Divinâ benignitate.

Christus Ho-
minum redemptor.

Quoniam autem Deum, Creatorem suum, eumque infinitum per se ipsum, creaturam finitam, pacare non potuit homo; facta est pro incomprehensibili atque inexplicabili clementiâ et misericordiâ, quâ miseratus est humanam miseriam Deus, peccati humani expiatio in promissum Patribus Messiam, Immanuelem, Christum Jesum, qui dedit se-ipsam pro nobis, ut redimeret nos ab omni iniquitate, et morte suâ nos reconciliaret Deo: cujus gratiâ salutiferâ erudimur, ut abnegatâ impietate et mundanis cupiditatibus in praesenti saeculo ad conservandam, naturalem quidem vitam, temperanter; civilem autem, justè; Spiritualem denique, piè vivamus.

Pietatis, Justi-
tiae, et Tempe-
rantiae cogniti-
onem etiam ad Phi-
losophum perti-
nere.

Quamvis autem Pietatis, ad Spiritualem vitam nos ducentis, latifundia ex professo peragraré sit Theologorum; Justitiae verò, ad civilem vitam aditum nobis parantis, penetralia reserare Juris-Consultorum; Temperantiae denique, naturalem vitam tuentis, recessus pandere Medicorum: quis tamen in crimen vertet Philosopho, rerum omnium cognitionem, et cognoscendi modum adumbraturo, si haec delibaverit?

Eorum respectu
tres esse in triplici
vitâ Disciplinas
practicas, Theolo-
giam, Jurispru-
dentiam, et Medi-
cinam.

A quo nec hoc praetereundum, praeter binas nuper memoratas Theoreticas, objectorum suorum veritatem spectantes, scientiam et intelligentiam; hic ternas prodire Disciplinas practicas, Sapientiam, Prudentiam et Artem, sub totidem facultatum superiorum, Theologiae, Juris-prudentiae, et Medicinae moderamine, in descriptâ modò triplici vitâ, Spirituali, Civili, et Naturali, per totidem virtutes, Pietatem, Justitiam et Temperantiam, utilitatem homini afferentes et beatitudinem.

Medicina Ar-
tium omnium Re-
gina.

Ne quis tamen miretur nimis, aut aegrè ferat Medicinae submitti à me hîc Artem, imò Artes omnes; quarum Reginam nuncupavi superius Medicinam; videndum jure ne hoc factum à me, an injuria.

In het geestelijke leven tenslotte is de mensch zoolang gebleven, als hij in vertrouwen op God, diens gezag gehoorzaamd heeft; nadat hij echter eenmaal, luisterend naar den lasteraar, den duivel, Gods geboden en bedreigingen door zijne overtreding geminacht heeft, is hij weldra in den geestelijken dood vervallen, en heeft met zijne nakomelingen de goddelijke welwillendheid verloren.

Hoelang de
mensch in het
geestelijke leven
gebleven is, en
vandaar in den
dood is vervallen.

Aangezien echter de mensch uit zichzelf, een eindig scheepsel, God, zijn Schepper, den oneindige, niet heeft kunnen tevreden stellen, is er door de onbegrijpelijke en onuitlegbare mildheid en deernis, waarmede God medelijden gehad heeft met de menschelijke ellende, een verzoening voor de menschelijke zonde gekomen door den aan de vaderen beloofden Messias, Immanuel, Christus Jezus, die zichzelf voor ons gegeven heeft, om ons van alle ongerechtigheid te verlossen, en door zijn dood ons met God te verzoenen; door zijne heilbrengende genade worden wij onder-richt, om, met aflegging van de goddeloosheid en de wereldsche begeer-ten in de tegenwoordige eeuw matig te leven voor het behoud van het natuurlijke leven, rechtvaardig voor dat van het maatschappelijke, vroom voor dat van het geestelijke tenslotte.

Christus de ver-
losser der men-
schen.

Hoewel het nu het ambt der godgeleerden is, om het gebied der vroomheid, die ons naar het geestelijke leven leidt, te doorkruisen, dat der rechtsgeleerden, om het wezen der rechtvaardigheid, die ons den toegang tot het maatschappelijk leven bereidt, te openbaren, dat der geneeskundigen tenslotte om de verborgenheden van de matigheid, die het natuurlijke leven beschermt, te onthullen, zoo zal toch niemand het den wijsgeer (die de kennis van alle dingen, en de wijze om ze te leeren kennen wil schetsen,) ten kwade duiden, als hij van deze een matig gebruik gemaakt heeft.

De kennis van
vroomheid, recht-
vaardigheid en
matigheid passen
ook den wijsgeer.

Maar hij moet ook niet buiten beschouwing laten, dat behalve de twee bovengenoemde theoretische vakken, die de waarheid van hunne onderwerpen beoogen, wetenschap en inzicht, hier drie practische studievakken optreden, wijsheid, ervaring en kunst, die onder de leiding van even vele hoogere faculteiten, godgeleerdheid, rechten en geneeskunde in het zooeven beschreven drievoudige, geestelijke, maatschappelijke en natuurlijke leven, door evenvele deugden, vroomheid, rechtvaardigheid en matigheid aan den mensch nut en gelukzaligheid brengen.

Dat in aanmer-
king nemende be-
staan er in het
drievoudige leven
drie practische
studievakken,
godgeleerdheid,
rechten, en ge-
neeskunde.

Opdat niemand er zich al te zeer over verwondert, of het kwalijk neemt, dat door mij hier de kunst, ja alle kunsten aan de geneeskunde ondergeschikt gesteld worden, daar ik de geneeskunde haar koningin

De geneeskun-
de is de koningin
van alle kunsten.

Ad naturalem vitam victu et amictu opus esse.

Ad naturalem vitam, quam à Medicinâ regi extra omnem positum puto controversiam; ad naturalem, inquam, vitam conservandam homini et victu opus esse, et amictu nemo nescit. Et victu quidem ad sanguinem, qui continuò consumitur, reparandum; amictu verò ad ambientis humanum corpus Aëris, Aquae, aliarumque rerum omnium forinsecus occurrentium injurias propulsandas.

Artes victum apparantes, Agri- culturam, Mola- rem, Pistoriam, Coquinariam et similes Medicinae subesse.

Victus cibo, potuque constans, et ex vegetabilibus, animalibusque imprimis petitus, non crudus semper assumitur, sed praeparatus, et alendo corpori aptior arte factus: quae artificiosa victûs praeparatio, tam in primâ vegetabilium culturâ, collectione et asservatione, quàm ultimo eorundem, ut et animalium apparatu consistens, cùm Medicinae subsit regimini, non video quo jure Artes illis famulantes, Agricultura, Molaris, Pistoria, Coquinaria, et similes subducere se queant ejusdem Medicinae gubernationi.

Ut et Artes amictum apparantes, Textoriam, Tonsoriam, Sartoriam, Coriariam, Sutoriam, Fabrillem, etc.

Ad amictum verò non tantum vestes, et tegumenta referuntur, sed et ipsae domus tam publicae, quàm privatae, et, quae earum species peculiaris sunt, naves; ut et ignis, ad externum frigus arcendum adhibitus. Quis exinde non prospicit, et perspicit talia concinnanda vestimenta, talia usurpanda tegumenta, tales construendas domos, tales fabricandas naves, tales accendendos ignes, et si quae sunt alia, quae humanum corpus adversus omnia forinsecus ipsi obvenientia damna sartum tectum et integrum servare queant et tutari? quod determinare cùm proprium sit Medicinae munus, sequitur ejusdem imperio hactenus subjici Artes omnes praedictis auxiliis parandis dicatas, Textoriam, Tonsoriam, Sartoriam, Coriariam, Sutoriam, Fabrillem, Figulinam, Lignariam, Architectonicam, et nescio quas non.

Veritatem imperfectè tantum cognosci.

Veritatem ergò quaerimus in rebus per disciplinas theoreticas, et utilitatem per practicas: sed invenimusne? Meo certè calculo, non nisi imperfectè. Neque enim de Spiritualibus duntaxat rebus, verum de sensibilibus quoque verè dictum puto à Gentium Apostolo, cognoscere

genoemd heb, moeten wij nagaan, of dit door mij terecht of ten onrechte gedaan is.

Om het natuurlijke leven, dat ontegenzeggelijk, naar ik meen, door de geneeskunde bestuurd wordt; om het natuurlijke leven, zeg ik, te behouden heeft de mensch voeding en kleeding noodig, zooals iedereen weet. En wel: voeding, om het bloed, dat voortdurend verteerd wordt, te vernieuwen; kleeding echter om de schade te verdrijven, die de het menschelijk lichaam omgevende lucht, het water, en alle andere dingen, die van buitenaf komen, zouden kunnen aanbrengen.

Het voedsel, dat in spijs en drank bestaat, en vooral uit planten en dieren bereid wordt, wordt niet rauw genuttigd, maar toebeleid, en kunstmatig geschikter gemaakt voor de voeding van het lichaam. Daar deze kunstmatige toebeleiding van het voedsel, (die zoowel bestaat in het eerste verbouwen, inzamelen en bewaren van de planten, als in de laatste bereiding daarvan en evenzoo van de dieren,) onder het bestuur van de geneeskunde staat, zie ik niet in met welk recht de daarbij dienstdoende beroepen: de landbouw, het malen, het bakken, het koken en dergelijke zich kunnen onttrekken aan de leiding van diezelfde geneeskunde.

Tot de kleeding behooren evenwel niet alleen de kleeren en bedekkingen, maar ook de huizen, zoowel de openbare als de particuliere, en een bijzonder soort daarvan, de schepen; evenzoo het vuur, dat gebruikt wordt om tegen de koude van buiten te beschermen. Wie voorziet en doorziet verder niet, dat men zulke kleederen moet bereiden, zulke bedekkingen moet gebruiken, zulke huizen moet bouwen, zulke schepen moet vervaardigen, zulke vuren moet aansteken, en wat er verder is, als het menschelijk lichaam tegen alle hem van buiten overkomende nadeelen behouden, gedekt en ongedeerd kunnen houden en beschermen? Daar het 't eigenlijke werk der geneeskunde is, om dit te bepalen, volgt hieruit, dat tot nu toe alle beroepen, die gewijd zijn aan het gereedmaken van genoemde hulpmiddelen: de weefkunst, het scheren, het verstellen, het looien, het schoenenmaken, de handwerkerskunst, de pottbakkerskunst, de houtbewerking, de bouwkunst, en wat niet al aan haar gezag onderworpen zijn.

Wij zoeken dus de waarheid in de dingen door middel van de theoretische vakken, en het nut door de practische; maar vinden wij ze wel? Naar mijne berekening althans, niet, tenzij onvolmaakt. Immers niet alleen aangaande de geestelijke dingen, maar ook aangaande de waar-

Voor het natuurlijke leven zijn voeding en kleeding noodig.

De beroepen, die het voedsel bereiden: de landbouw, het malen, het bakken, het koken en dergelijke zijn ondergeschikt aan de geneeskunde.

Evenzoo de beroepen die de kleeding bereiden, de weefkunst, het scheren, het verstellen, het looien, het schoenenmaken, de handwerkerskunst, enz.

De waarheid wordt slechts onvolmaakt gekend.

nos nunc ex parte, ac cernere tantum per speculum, et per aenigma: quam ob rem praeter mortem, ignorantiam quoque peccate suspicor stipendium; et omnino futurum arbitror, ut ad nullius rei notitiam perfectam perveniamus unquam in hoc mundo; quamvis non dubitem posse nos indies adhuc proficere, et cognitionem nostram qualemcunque ulterius provehere. Tentandum proinde, ut labore indefesso augescat et amplificetur gradatim notitia, decrescat autem et imminuatur ignorantia nostra: cujus causâ gementes avi magni, et Socratem aemulantes exclamare non erubuerunt, Quantum est, quod nescimus! prospicientes scilicet longè plura esse, quae nescirent, prae pauculis iis, quae scirent, quaeque et obscurè, et confusè, et imperfectè duntaxat scirent.

Cognitio gradatim augenda.

Cognitionem remoratur ejusdem praesumptio promovet ignorantiae nostrae agnitio.

Ne pudeat ergo nos summorum virorum exemplo nostram itidem agnoscere, testarique ignorantiam: quin simul cavendo vitemus istorum culpam, qui immodici sui aestimatores aliis, ut et quandoque sibi ipsis se omnia, pleraque saltem scire persuadere conantur. De quibus vetus verbum est, Ad scientiam pervenissent multi, nî ad ipsam se jam pervenisse putassent. Remoratur certè cognitionem nostram ejusdem praesumptio, quemadmodum eandem promovet genuina ignorantiae nostrae agnitio.

Virtutes excellentiores in nobis esse imperfectas.

Imperfecta igitur cum sit nostra cognitio, elucetne saltem in nobis virtutes excellentiores? Nihil minus. Quotusquisque etenim hominum invenitur, qui sit per sapientiam suam tam pius, ut se Deum toto corde, proximum autem uti se-ipsam diligere gloriarî queat, audeatve?

Quotusquisque mortalium reperitur prudentiâ suâ tam justus, qui unicuique suum tribuat, debitumque persolvat, nulli unquam deprehensus injuriosus?

Quotusquisque arte suâ, marteque suo tam factus temperans, qui in cibo, potuve in somno, vigiliisve, in corporis, animive motibus, aut caeteris rebus non-naturalibus dictis modum non excedens sanitati

neembare, meen ik dat door den apostel der heidenen 1) terecht gezegd is, dat wij nu ten deele kennen en slechts zien in beeld en in raadselen. Daarom vermoed ik, dat behalve de dood ook de onwetendheid de straf voor de zonde is; en ik meen zeker, dat wij nooit in deze wereld eene volmaakte kennis van eenig ding zullen bereiken; alhoewel ik er niet aan twijfel, dat wij dagelijks nog vooruit kunnen komen, en onze kennis, hoe die ook zij, verder vooruitbrengen. Daarom moeten wij trachten door onvermoeiden arbeid geleidelijk onze kennis te vermeerderen en te verruimen, onze onwetendheid echter te doen afnemen en verminderen. Om die reden hebben groote mannen zich niet geschaamd, in navolging van Socrates zuchtend uit te roepen: Hoeveel is er, dat wij niet weten! zeker omdat zij voorzagen, dat er veel meer was, dat zij niet zouden weten, dan het kleine beetje, dat zij zouden weten, en dat nog slechts twijfelachtig, en verward, en onvolmaakt.

De kennis moet geleidelijk vermeerderd worden.

Laten wij ons dus niet schamen om naar het voorbeeld van de grootste mannen evenzeer onze onwetendheid te erkennen en te hetuigen. Laten wij tevens, door er ons voor te hoeden, vermijden de schuld van diegenen, die zichzelf onmatig achten, en er anderen, en soms ook zichzelf van trachten te overtuigen, dat zij alles, althans zeer veel, weten. Voor hen geldt een oud gezegde, dat velen wetenschap zouden bereiken, als zij niet in de meening verkeerden haar reeds bereikt te hebben. Ongetwijfeld wordt onze kennis tegengehouden, doordat wij haar overschatten, evenzeer als zij bevorderd wordt door de aangeboren erkenning van onze onwetendheid.

Kennis wordt tegengehouden door de overschatting ervan; wordt bevorderd door de erkenning van onze onwetendheid.

Aangezien dus onze kennis onvolmaakt is, schitteren er dan tenminste voortreffelijke deugden in ons? Niets minder dan dat. Hoe weinig menschen bestaan er immers, die er zich op kunnen of durven beroemen, dat zij God met geheel hun hart liefhebben, en hun naaste als zichzelf?

Hoe weinig stervelingen worden er gevonden, die door hunne ervaring zoo rechtvaardig zijn, dat zij aan iedereen het zijne geven, en het verschuldigde betalen, en door niemand ooit op onrechtvaardigheid betrappt zijn?

Hoe weinigen zijn door hun beroep, en door hun strijd zoo matig geworden, dat zij in spijs of drank, in slapen of waken, in lichaams- of geestesbewegingen, of de andere nietnatuurlijke, genoemde dingen de

Voortreffelijke deugden zijn onvolmaakt in ons.

1) Plato

suae, vitaeque occultas non struat, paretque quotidie insidias? Nullus omnino.

Haec autem si communis est mortalium omnium fortuna, quid de meo tandem in conquisitâ rerum cognitione profectu sentiendum? quid ex instantibus meis laboribus boni expectabit studiosa juvenus?

Quo fine ad
professionem Me-
dicam accesserit
Auctor.

Utique homo cum sim, humani à me nihil alienum puto. Ignorare autem, hinc et erudiri velle et humanum judicavi modò, et nunc mihi ascribo, utpote non minus tenuitatis meae probè mihi conscius, quam vera, utiliaque cognoscendi, et his fruendi desiderio flagrans. Neque enim scientiae ullius opinione vanâ turgidus et inflatus, aut prae aliis doctus ut videar, habearve hùc me sum passus allici; verùm ut pro concreditorum mihi supernè à luminum Patre donorum modulo Medicinae Tyrones in acquirendâ naturalium rerum notitiâ juvem, ipsosque docendo discam ipso, doctiorque cum ipsis indies fiam, sed et ipsos praeundo, et iis, quae laboriosâ plurium annorum exercitatione aegris utilia, ut et noxia contigit observare, fideliter informando pro virili parte in Medicos formem egregios, atque sic et ipsis, et per ipsos aliis quoque sim utilis, et Reipublicae.

In quibus meis conatibus dum propitium experiar Numen, habeamque diligentiae meae mille testes conscientiam, et conscius Deum, abunde à me officio meo satisfactum putabo; quod si praeterea probis probentur mea studia, id lucro apponam; morosos enim non morabor censores, quibus ut sua duntaxat placent, sic aliena displicent 1) omnia.

Ut autem de suscipiendorum à me laborum ratione iis, quorum id scire maximè interest, aliquantò plenius constet, totum hoc meum negotium breviter et summatim comprehendam.

Medici nomen
quia mereatur.

Medici nomen, meo saltem iudicio, non meretur, qui non omnes corporis, animique nervos intendit, ut et in quo naturalis hominis

1) lees: displicent

maat niet overschrijden, en niet dagelijks voor hunne gezondheid en hun leven geheime hinderlagen leggen en bereiden? In één woord niemand.

Indien dit echter het aan alle stervelingen gemeenschappelijke lot is, wat moet men dan denken van mijne vordering in de nagestreefde kennis der dingen? Wat voor goeds zal de leergierige jeugd verwachten van mijne toekomstige werkzaamheden?

Daar ik in elk geval een mensch ben, acht ik mij niets menschelijks vreemd. Ik heb echter zooeven als mijne meening gegeven, dat het menschelijk is, om onwetend te zijn en toch van hieruit te willen onderichten, en nu pas ik dit op mijzelf toe, aangezien ik mij niet minder mijne nietigheid goed bewust ben, dan dat ik brand van verlangen, om het ware en het nuttige te kennen en te genieten. Immers ik heb mij niet hierheen laten lokken om voor gezwollen of opgeblazen door eene ijdele meening over enige wetenschap, of om voor geleerd boven anderen door te gaan of gehouden te worden; maar om naar de mate van de mij van boven door den Vader van het licht toevertrouwde gaven de beginnelingen in de geneeskunde te helpen bij het verkrijgen van bekendheid met de natuurwetenschappen, en om al onderwijzende zelf te leeren, en met hen dagelijks geleerder te worden; maar ook om, door hen voor te gaan, en door hen getrouwelijk in te lichten omtrent wat ik door eene ijverige, veeljarige beoefening als nuttig en nadeelig voor de zieken heb mogen waarnemen, hen, voorzoover mij dat als mensch mogelijk is, tot uitstekende genesheeren op te leiden, en zoo én voor hen én door hen ook voor anderen én voor de gemeenschap nuttig te zijn.

Daar ik ondervind dat bij die pogingen van mij de Godheid goedgunstig gezind is en ik mijn geweten, en den rechtvaardigen God als duizend getuigen heb voor mijne nauwgezetheid, zal ik meenen, dat ik rijkelijk aan mijn plicht voldaan heb; indien bovendien de rechtschapenen mijne studiën goedkeuren, zal ik dit winst rekenen; immers bij de kleingeestige beoordeelaars, wien evenzeer slechts het hunne behaagt, als alles van anderen hun mishaaft, zal ik niet stilstaan.

Maar opdat zij, die er het meeste belang in stellen, enigszins meer vastheid hebben over de manier, waarop ik mijne werkzaamheden op mij zal nemen, zal ik deze geheele zaak in het kort en in hoofdtrekken samenvatten.

Den naam van genesheer verdient, althans naar mijn oordeel, niet, wie niet alle krachten van lichaam en geest inspant, om alleruitstekendst

Met welk doel
de spreker het pro-
fessoraat in de
geneeskunde aan-
vaard heeft.

Wie den naam
van genesheer
verdient.

vita, sanitasque consistent; et à quibus pendeant, conserventurque; et à quibus labefactentur, destruanturque; et quibus mediis, modisque destructio illa praeveniri et impediri, sanitasque deperdita in integrum restitui queat, quantum per nostram infirmitatem unicuique datum est, perfectissimè cognoscat. In his ergò omnibus ut ritè instruantur Discipuli, allaborabo gnaviter et seriò.

In quo consistat vita naturalis.

Dixi quidem modò in animae, corporisque conjunctione consistere; et ab innati calidi in corde conservatione pendere; et ab ejusdem extinctione destrui naturalem hominis vitam. Sed dixi tantùm. Hoc antequam cum sanitatis, et morborum naturâ, causis et annexis sufficienter et clarè probetur et demonstretur, quid non priùs adhuc veniet movendum?

Calidum innatum esse in corde, et in singulas partes influere.

In illum utique finem ostendendum erunt, et reverà in humano corde reperiri calidum innatum; et illud tandiu ibidem haerere ac permanere, adde et in singulas partes cum Sanguine per Arterias influere, quandiu et liberum Aërem respirat homo, et laudabilis in cor affluit Sanguis; qui in emissi è corde, consumptique locum ex assumpto et in variis corporis partibus variè elaborato, suisque recrementis multifariis repurgato alimento novus generatur, et cum reliquo in ipsius circulatione et refluxu commiscetur.

Sanguinem consumi et regenerari.

Ostendendum praetereà qualem in partibus singulis subeat alimentum mutationem; quibusque viis ab unâ parte deferatur ad aliam, antequam in cor ipsum transferatur.

Ostendendum insuper quali vi praeditae sint partes singulae, ut diversissimas alimenti alterandi, vehendi, secernendi mutationes ab solvant.

Ostendendum denique, quoties infringitur innati calidi vis, aut laeduntur plures, paucioresve viscerum functiones, et à quâ causâ oriatur, et in quâ parte primariò resideat, et quibus auxiliis emendari debeat quodvis malum, dummodò sit emendabile.

Haec omnia dum mente voluto, Auditores, dicendorum, agendorumque et copiâ obruor, et varietate confundor. Quis enim unquam ex

te leeren kennen, én waarin het natuurlijke leven en de gezondheid van een mensch bestaan; én waarvan zij afhangen, en waardoor zij behouden worden; én waardoor zij aan het wankelen gebracht en verwoest worden; én door welke middelen en op welke wijzen hunne verwoesting voorkomen en belet kan worden, en de verloren gezondheid weer hersteld kan worden, voorzoover dat aan een ieder naar de mate van onze zwakte gegeven is. IJverig en ernstig zal ik dus medewerken, om de leerlingen in al deze dingen juist te onderrichten.

Weliswaar heb ik straks gezegd, dat het natuurlijke leven van den mensch bestaat in de verbinding van ziel en lichaam; en afhangt van het behoud van de ingeboren warmte in het hart; en verwoest wordt door de uitdooving van die warmte. Maar ik heb het slechts gezegd. Wat zal er nog niet eerst te berde gebracht moeten worden, voordat dit door den aard, de oorzaken, en wat daarmee in verband staat van gezondheid en ziekten voldoende en duidelijk bewezen en aangetoond wordt?

Waarin het natuurlijke leven bestaat.

Te dien einde zal in elk geval aangetoond moeten worden, én dat in werkelijkheid in het hart ingeboren warmte aangetroffen wordt, én dat deze daar zóólang vertoeft en blijft, en bovendien met het bloed door de slagaderen naar elk deel toe vloeit, als de mensch vrije lucht inademt, en het goede bloed naar het hart vloeit. Dit wordt in de plaats van het uit het hart verdreven bloed, dat verteerd is, opnieuw gevormd uit het opgenomen voedsel, dat in de verschillende lichaamsdeelen verschillend bewerkt is, en door zijn veelsoortige veranderingen gezuiverd is; dit bloed vermengt zich met het overige in diens kringloop en terugvloeijing.

De warmte in het hart is ingeboren en vloeit naar de verschillende deelen.

Het bloed wordt verteerd en opnieuw gevormd.

Verder moet aangetoond worden welke verandering het voedsel in elk deel ondergaat, en langs welke wegen het van het ééne deel in het andere komt, voordat het naar het hart zelf wordt overgebracht.

Bovendien moet aangetoond worden, welke kracht elk deel bezit, om de zeer verschillende veranderingen te verrichten van het voedsel, dat veranderd, voortbewogen en afgescheiden moet worden.

Tenslotte moet aangetoond worden, hoe dikwijls aan de kracht der ingeboren warmte afbreuk gedaan wordt, of hoe dikwijls meer of minder functies der ingewanden gestoord worden, en door welke oorzaak iedere ziekte ontstaat, en in welk deel zij voornamelijk zetelt, en door welke hulpmiddelen zij hersteld kan worden, als zij tenminste herstelbaar is.

Als ik dit alles in mijn geest overweeg, hoorders, wordt ik overstelpt door de menigte der dingen, die gezegd en verricht moeten worden, en

imminentibus hisce vertici nostro difficultatibus se potis extricare, qui non exactam universi corporis, singularumque in ipso partium acquisiverit cognitionem, multiplici tum cadaverum humanorum, tum brutorum dissectione comparandam? Quis hisce labyrinthis se liberabit anfractibus, qui non solidâ naturalium mutationum omnium sit imbutus scientiâ, Herculeo dumtaxat labore adipiscendâ? Quis laureâ dignus Apollinari, praeter eum, qui singula singulis accommodare doctus subactum acquisiverit longo rerum usu iudicium?

Ad corporis fabricam rite cognoscendam adhuc admodum multa desiderari.

Quamvis autem et veterum diligentia plurima, eaque egregia de humani corporis fabricâ prostent monumenta; et Recentiorum, superioris praesertim et huius aevi, Anatomicorum solertiâ novis, utilibusque inventis locupletata sit, quam habemus de corpore, notitia; adeo ut ampla per ipsos plerarumque partium functionibus illustrandis adaperita sit janua: Illis tamen ad optatum cognitionis fastigium perducendis admodum multa desiderantur adhuc, in quibus enucleandis desudant etiam nunc henè multi, quorum feracissima videtur haec aetas, ingeniosissimi et accuratissimi Anatomici; quos omnes mihi tam notos, quam ignotos ad utilissimum, summèque necessarium Medicinae perficiendae studium ferventiùs promovendum; et inventum quodcunque suum publici juris faciendum hic publicè hortor; me namque et doctrinae suae habebunt aestimatorem aequum, et laudum praeconem ingenuum.

Nec non in naturalium rerum cognitione.

Quamvis rursus in naturalium rerum cognitione eruendâ laborarint et olim et nunc quamplurimi subtilissimi Philosophi, nemo tamen ipsorum, quod sciam, principia sibi probata probavit unquam aliis ita, ut illorum cogeret assensum, atque illos demonstrationis suae evidentiâ in suam pelliceret sententiam: quam ob rem etiam novae indies exurgunt et enascuntur Physicorum sectae; plerisque alienas opiniones sollicitè magis et solidè destruentibus et infirmantibus, quàm proprias adstruentibus, confirmantibusve.

Ut et in Medicina.

Quamvis denique in morbis dignoscendis, eorundem naturâ et causis

raak ik in de war door de verscheidenheid. Wie immers is ooit in staat zich los te maken uit deze ons hoofd bedreigende moeilijkheden, die zich niet eene nauwkeurige kennis heeft weten te verwerven van het geheele lichaam, en van elk van zijne deelen, die verkregen moet worden door talloze secties zoowel op menschenlijken als op dieren? Wie zal zich uit dezen doolhof bevrijden, die niet voorzien is van eene vaststaande kennis van alle natuurlijke veranderingen, die slechts door den arbeid van een Hercules te verwerven is? Wie is de lauwerkrans van Apollo waardig, behalve hij, die geleerd heeft alles met elkaar in verband te brengen, en die zich door lange onderzinking een geschoold oordeel verworven heeft?

Hoewel nu en de oudere ontledkundigen door hunne nauwgezetheid zeer vele, voortreffelijke gedenkstukken nagelaten hebben over den bouw van het menschelijke lichaam, en de jongere, vooral van de vorige en van deze eeuw, door hunne schranderheid onze kennis van het lichaam met nieuwe en nuttige ontdekkingen verrijkt hebben, zóódat zij de deur wijd geopend hebben en de functies van zeer vele deelen in 't licht gesteld hebben — toch ontbreekt er aan dit alles, dat tot de hoogste trap van kennis moet leiden, tot nu toe nog veel. Om dit te ontwarren tobben zich ook nu zeer vele, zeer scherpzinnige en zeer nauwkeurige ontledkundigen, waaraan deze eeuw zeer rijk schijnt te zijn, af. Men allen, mij bekend, zoowel als onbekend, spoor ik hier in het openbaar aan om met nog meer toewijding de zeer nuttige en hoogst noodzakelijke studie te bevorderen, die de geneeskunde wil volmaken, en om iedere eigen uitvinding tot algemeen bezit te maken; want aan mij zullen zij een rechtvaardig beoordeelaar en een oprecht lofredenaar van hunne kennis hebben.

Hoewel verder, zoowel vroeger als nu, zeer vele, zeer scherpzinnige wijsgeeren gewerkt hebben aan de opsporing van de kennis der natuurwetenschappen, heeft toch, voorzoover ik weet, nooit iemand van hen de door hemzelf goedgekeurde beginselen voor anderen aannemelijk gemaakt zóó, dat hij hunne instemming afdwong en hen tot zijne meening overhaalde door de onweerlegbaarheid van zijne voorstelling. Daarom ook verrijzen en ontstaan er dagelijks nieuwe scholen van natuurkundigen, welke grotendeels met meer ijver en degelijkheid de meeningen van anderen afbreken en verzwakken, dan hunne eigene opbouwen en versterken.

Hoewel tenslotte in alle eeuwen velen groote, en daarom lofwaardige

Aan de behoorlijke kennis van den bouw van het lichaam ontbreekt tot nu toe nog veel.

Evenzoo aan de kennis der natuurwetenschappen.

Evenzoo aan de geneeskunde.

veris indagandis, affectâ parte determinandâ, curandi methodo certâ constituendâ, remediisque efficacibus et singularibus adinveniendis, atque his omnibus literis consignandis et posteritati transmittendis, nonnulli saeculis omnibus operam impenderint multam, idèoque laudabilem; nemo tamen hactenus tam felix extitit, innoutitque Medicus, qui veras occurrentium quotidie affectuum omnium rationes expiscari potuerit, aut omnes à se curatos viderit aegros: quinimò satis magnus morborum pro insanabilibus vulgò habitorem circumfertur numerus; licet subinde talium tam ab ipsis Medicis diligentioribus, quàm ab empiricis et plebeis quoque curatorum occurrant exempla; argumento certo, et remansisse cognitionem nostram valdè imperfectam, et perfici eandem indies: Retardatur tamen et hactenus ejusdem perfectio, quia plerique illi curandi modi rariores et novi, auxiliaque selectiora, non sine magno Reip. detrimento, cum suis ferè pereunt et sepeliuntur Authoribus. Cujus insignis noxae causas si perquiras, non 1) postremam esse comperies extinctam penè in hominum animis Charitatem succedentibus in ejus locum post Superbiam et Avaritiam Odio et Invidiâ, hujusque pedissequâ Maledicentiâ: Nam Viri gnari, gnavique et de Rep. benè merentes, Superiorum tamen favore non rarò destituti, Malevolorum autem calumniis indignè atque malitiosè exerciti, dilaceratique, ac pro suis in populum beneficiis malignè et injuriosè excepti tractatique (ô tempora! ô mores!) ingrati proinde mortalium animi pertaesi, patiuntur facilè sua secum propter indignos inhumari et obliterari dona, multis aliàs, post ipsorum etiam obitum, futura utilia, si videlicet Mecænes fautoresque offenderent et cordatos, et potentes; si gratificatione quâdam ipsorum in publicum merita compensarentur; si languescens ubique virtus debitis excitata praemiis recrearetur?

Remedia rariora cum Authoribus perire.

Et quare.

1) lees: nonne.

moeite gedaan hebben, om de ziekten te onderkennen, en hare ware natuur en oorzaken op te sporen, om het aangetaste deel te bepalen, om eene zékere geneesmethode vast te stellen, om geneesmiddelen te vinden met goede uitwerking en voor ieder geval afzonderlijke, en om dit alles neer te schrijven, en aan de nakomelingschap over te geven, — toch is tot nu toe geen geneesheer zoo gelukkig geweest en als zoodanig bekend geworden, dat hij de ware redenen van alle dagelijks optredende aandoeningen nauwkeurig heeft kunnen uitvorschen, of dat hij alle zieken door zijn toedoen heeft zien genezen; ja, zelfs wordt een vrij groot aantal ziekten algemeen voor ongeneeslijk gehouden, ofschoon er van tijd tot tijd gevallen voorkomen, dat dergelijke ziekten genezen worden zoowel door zeer nauwgezette geneesheeren, als door empirische en volks-geneeskundigen; een zeker bewijs, dat onze kennis nog zeer onvolmaakt is gebleven, en dat zij dagelijks volmaakter wordt. Tegengehouden wordt echter tot nu toe hare volmaking, doordat zeer vele van die bijzondere en nieuwe geneeswijzen, en fijnere hulpmiddelen met hunne uitvinders gewoonlijk te gronde gaan en ten grave dalen, niet zonder groote schade voor de gemeenschap. Indien gij naar de oorzaken van dit buitengewone nadeel een nauwkeurig onderzoek instelt, zult gij dan niet bevinden, dat de laatste liefde in de geesten der menschen voor hunne opvolgers haast uitgedoofd is door trots en hebzucht, haat en afgunst, en hare dienaars kwaadsprekendheid? Want kundige en vlijtige mannen, die zich jegens de gemeenschap verdienstelijk gemaakt hebben, worden niet zelden verlaten door de gunst der hoogergeplaatsten, en onverdiend en arglistig gekweld en gemarteld door de bedriegerijen van kwaadgezinden, en voor hunne weldaden jegens het volk boosaardig en onrechtvaardig ontvangen en behandeld (o tijden, ! o zeden!). Daardoor krijgen zij een afkeer van den ondankbaren geest der stervelingen, die hunne gaven niet waardig zijn, en staan dus gemakkelijk toe, dat deze met hen begraven worden en in vergetelheid geraken, terwijl deze anders, ook na hun eigen dood, voor velen nuttig zouden zijn, als zij namelijk verstandige en machtige beschermheeren en begunstigers vonden, als hunne weldaden jegens de gemeenschap door eene belooning vergoed werden, als de overal verflauwende deugd door passende onderscheidingen werd opgewekt en hersteld.

Bijzondere geneesmiddelen gaan te gronde met hunne uitvinders.

De oorzaak daarvan.

Sed redeo ad propositum, nam de naevis aevi nostri ampliùs conqueri quid juvabit.

Postquam igitur tam infirma sunt etiamnunc et invalida Medicinae fulcra, totque remorae ulteriorem ejusdem impediunt perfectionem, Medicinae medicinam si quis exposcat à me Medico, sequentem propono.

Dotes requisitae in eo, qui Medicinam perficere volet.

Ingenio sit acuto et perspicaci; judicio solido et acri; memoriâ peramplâ et fideli; laboris patientissimus multiplicis et molesti; vitaeque non brevis, sed longae quisquis ad sperabile perfectionis culmen Medicinam perducere volet.

Ingenium acutum et perspicax.

Ingenio, inquam, acuto et perspicaci; quò Naturae abdita perscrutari, ac in penitiores ipsius recessus mentis acumine penetrare, eandemque quodammodò perspicere queat.

Judicium Solidum et acre.

Judicio solido et acri; quò certum, firmumque de singulis excogitatis, inventis, observatis, conclusis ferre queat arbitrium. Ne, sicubi fuerit hallucinatum, quaesita, latensque veritas non tam recludatur, quàm magis, magisque recondatur et occultetur: Uno namque duntaxat supposito, concessove absurdo, multa mox sequi videmus absurda.

Memoria perampla et fidelis.

Memoriâ peramplâ et fideli; quò et veterum, et recentiorum monumenta lectione, auditioneve, quandoque visione quoque comparata, et quaevis alia proprio labore conficta, compertave in promptu habere queat, quoties illa exactiùs examinari, aut cum antiquis, novisve inventis et observatis conferri confert.

Patientia laboris multiplicis et molesti.

Laboris patientissimus multiplicis et molesti; quò tam multa, tam diversa, tam abstrusa, et legere, et audire, et videre, et comminisci, et experiri, et coacervare, et conferre, et dijudicare, et ad usum revocare queat.

Vitalongissima.

Vitae denique non brevis, sed longae, imò longissimae; quò omnia illa per compendium à me enumerata colligere, invenire, examinare, censere, atque imprimis innumera penè in rerum naturalium muta-

Maar ik keer tot mijn onderwerp terug, want wat zal het baten, om verder over de gebreken onzer eeuw te klagen?

Indien derhalve iemand van mij, den geneesheer, een geneesmiddel voor de geneeskunde eischt, aangezien de grondslagen der geneeskunde nog zoo zwak en onzeker zijn, en zoovele beletselen hare verdere volmaking tegenhouden, dan stel ik het volgende voor:

Wie de geneeskunde tot de gewenschte trap van volmaking wil leiden, moet in het bezit zijn van scherp en helder verstand, een vast en scherp oordeel, een zeer sterk en betrouwbaar geheugen; hij moet veelsoortig en moeilijk werk lang kunnen volhouden, hij moet lang, niet kort, leven.

Hij moet, zeg ik, een scherp en helder verstand bezitten, om daarmee de verborgenheden der natuur te kunnen doervorschen, in hare binnenste schuilhoeken door de scherpzinnigheid van zijn geest te kunnen doordringen, en haar eenigszins te kunnen doorzien.

Hij moet een vast en scherp oordeel bezitten, om eene zekere en betrouwbare uitspraak te kunnen doen over elke gedachte, uitvinding, waarneming, gevolgtrekking. Opdat niet, als men ergens verwarring gesticht heeft, de gezochte en verborgen waarheid in plaats van aan den dag gebracht te worden, meer en meer begraven en verborgen wordt. Immers, wanneer slechts ééne ongerijmdheid verondersteld en aangenomen is, zien wij, dat weldra vele ongerijmdheden volgen.

Hij moet een zeer sterk en betrouwbaar geheugen bezitten, om, al wat ouderen en nieuweren hebben nagelaten, door lezen, door hooren of soms door zien tot zijn eigendom te maken, en te samen met datgene, dat hij verder door eigen arbeid heeft uitgedacht en ondervonden, bij de hand te kunnen houden, zoo dikwijls hij dat alles nauwkeuriger moet onderzoeken, of met oude of nieuwe ontdekkingen en waarnemingen moet vergelijken.

Hij moet veelsoortig en moeilijk werk lang kunnen volhouden, om zoo vele, zoo verschillende, zoo verborgen dingen én te kunnen lezen, én hooren, én zien, én onthouden, én ondervinden, én samenvatten, én verzamelen, én onderscheiden, én zich bij de toepassing weer te binnen brengen.

Tenslotte moet hij niet kort, maar lang, ja zelfs zèér lang leven, om al die door mij in het kort opgenoemde dingen te kunnen verzamelen, ontdekken, onderzoeken, beoordeelen, en vooral om schier ontelbare,

De gaven, vereischt voor wie de geneeskunde wil volmaken.

Een scherp en helder verstand.

Een vast en scherp oordeel.

Een zeer sterk en betrouwbaar geheugen.

Een uithoudingsvermogen voor veelsoortig en moeilijk werk.

Een zeer lang leven.

tionibus, et hominum, brutorumque sectionibus, et aegrotorum curationibus experimenta necessaria facere queat.

Has doses in uno non reperiri, sed in multis simul.

Verumenimverò vitae summa brevis spes nos vetat inchoare longas: adde quòd nusquam in uno homine conjuncta et copulata reperiantur recensita mox à me dona omnia. Ne quis tamen ideò Medicinæ despondeat perfectionem, postquam immensus quidem, ac tantum non infinitus labor, incassum tentandus, quia non exantlandus ab uno, suscipi, ferri et tandem absolvi cum usurâ potest collectâ et sociatâ in unum plurium hominum industriâ et operâ.

Perficiendae Medicinæ spes unica convocatio Virorum Eruditorum. 1)

Affulget ergò una nobis adhuc perficiendae (quae ad omnes homines spectat) Medicinæ spes, si videlicet Principum populi autoritate et munificentia conquirantur et convocentur aliquot Viri eruditi, variis quidem animi, corporisque dotibus inter se differentes singuli, in veritatis autem et Reip. amore unanimes et concordēs cuncti; qui sepositis quibusvis praeoccupatae mentis, partiumque studii remoris noxiis, et conculcatâ inani captiunculis alios irretiendi et superandi gloriolâ, omnia Veterum, Recentiorumque de rebus naturalibus et medicis scripta, ut et omnia à se ipsis perquisita, excogitata et observata ad veritatis trutinam *Rationem* et *Experientiam* revocantes et pensantes, solidam, concatenatamque construant naturalium rerum scientiam; accuratam adornent humani corporis fabricae historiam; describant exactè sanitatis et aegritudinum naturam et causas; subjungant denique citò, tutò et jucundè ipsis medendi Artem numeris omnibus absolutam.

Eam tentasse Autorem: adest frustra.

Allaboravi quidem non semel, ut aliquot in celeberrimo illo totius Europae Emporio, Amstelodamo, exquirerem et excitarem Medicos et ingenio excellentes, et judicio eminentes, et memoriâ valentes, et laboris patientes, qui tum veritatis amore, tum publici, privatique commodi studio tam laudabilem, tamque omnibus utilem futurum laborem mecum

1) Lees: Eruditorum.

noodzakelijke proeven te doen over veranderingen in de natuur, door middel van secties op menschen en dieren, en bij de behandeling van zieken.

Evenwel: de korte duur van het leven verbiedt ons hooge verwachtingen te koesteren; voeg daar aan toe, dat nergens in één mensch al de zooveel door mij opgenoemde gaven vereenigd en verbonden aangetroffen worden. Laat echter niemand daarom wanhopen aan de volmaking der geneeskunde, aangezien een zeker onmetelijke, en bijna eindelooze arbeid, die door één mensch tevergeefs beproefd moet worden, daar hij haar niet geheel kan volbrengen, door den verbonden en tezamen vereenigden ijver en inspanning van vele menschen ondernomen, gedragen en eindelijk met woeker beëindigd kan worden.

Daarom straalt ons alleen hieruit nog hoop tegen op de volmaking der geneeskunde (iets waar alle menschen belang bij hebben), dat op gezag en door de mildheid van de leiders van het volk eenige ontwikkelde mannen worden bijeengebracht en bijeengeroepen, die weliswaar zich onderling door hunne verschillende geestes- en lichaamsgeaven onderscheiden, maar die allen eensgezind en eenstemmig zijn in hunne liefde voor de waarheid en voor de gemeenschap. Zij moeten met achterstelling van alle schadelijke beletselen van vooringenomenheid en partijzucht, en met verachting van ijdele roemzucht om door sluwheden anderen te verstrikken en te overtreffen, alle geschriften van ouderen en nieuweren over natuurwetenschappen en geneeskunde, en tevens alles, wat zij zelf onderzocht, bedacht en waargenomen hebben voor de weegschaal der waarheid: rede en ondervinding oproepen en daar overwegen. Zoo moeten zij eene vaste en ineensluitende kennis der natuurwetenschappen opbouwen, eene nauwkeurige verhandeling van den bouw van het menschelijk lichaam opstellen, volkomen den aard en de oorzaken van de gezondheid en van de ziekten beschrijven, en tenslotte daarvoor eene snelle, veilige en aangename geneeswijze toevoegen, die in alle gevallen voorziet.

Weliswaar heb ik herhaaldelijk getracht, om in die over geheel Europa zeer beroemde koopstad Amsterdam enige geneeskundigen op te sporen en op te wekken, die uitmunten in verstand, uitblinken door hun oordeel, sterk van geheugen zijn, en den arbeid lang volhouden, om met mij, zoowel uit liefde voor de waarheid als uit belangstelling voor het

Deze gaven worden niet in ééne persoon aangetroffen, maar in vele tezamen.

Alleen bijeenroeping van ontwikkelde mannen geeft hoop op de volmaking der geneeskunde.

De spreker heeft dit beproefd, maar tevergeefs.

tentarent; quò et nostrum de Rep. benè merendi animum cunctis testaremur, et alios ad similia in publicum bonum studia concelebranda commoveremus: ast irritò conatu.

Donec autem, votis, vocibusque meis Deo benignè exauditis, vel Magnatum liberalitate, vel Privatorum zelo tam optabile, tamque necessarium erigatur alicubi gentium veritatis Theatrum et Collegium, atque ipsius ope clara eruditionis lux tandem aliquando ex nostris exurgat tenebris, operam usque navabo sedulam, ut in curando meo munere ad propositum modò scopum collimem quàm proximè.

Quapropter quoties de humani corporis fabricâ mihi facienda erit mentio, toties ab autopsiâ præcipua desumam, petamque argumenta, et ubi licebit, ad ocularem inspectionem invitabo, deducamque Tyrones.

Quoties de naturalium rerum affectionibus mihi habenda erit disputatio, toties diversorum Philosophorum producami opiniones; suisque roborabo rationibus: quòd si quandoque ab aliorum placitis recedere me suadeat ratio, vel cogat experientia, meam tuna candidè ac sine fastu proferam et illustrabo sententiam; nemini futurus interim in totâ disceptatione aut gravis, aut injurius.

Quoties de partium singularum functionibus et usu mihi futurus erit discursus, toties in ipsarum conformatione, cum aliis connexionem, aut par vasa communicatione, contentis et similibus disquisitionis omnis ponam fundamenta, et ex illis citra adversariorum contemptum meas deducam conclusiones.

Quoties denique de morbis eorundemque causis, signis et curatione instituenda veniet dissertatio, toties celebriorum et probatiorum in Arte vivorum decreta cā, quā par est, veneratione et fidelitate recensebo, obscuriora explanabo; et quando res exigere videbitur, propriā confirmabo, emendabovè experientiā? 1).

1) Vraagteeken vervalt.

algemeene en persoonlijke welzijn, een zoo lofwaardigen en aan allen zooveel nut beloovenden arbeid te beproeven, waardoor wij zoowel voor allen zouden getuigen van onzen wensch ons voor de gemeenschap verdienstelijk te maken, als anderen zouden aanzetten om voor het algemeen belang dergelijke studiën te verrichten: maar tevergeefs.

Totdat echter op het goedgunstig verhooren door God van mijne gebeden en woorden ergens op de wereld hetzij door de vrijgevigheid der magnaten, hetzij door den ijver der particulieren, een zoo wenschelijk en zoo noodzakelijk genootschap wordt opgericht om de waarheid te dienen, en totdat met behulp daarvan eindelijk eens het heldere licht der ontwikkeling uit onze duisternis opkomt, zal ik ijverig mijn best doen, om bij de uitoefening van mijn ambt het daarstraks voorgelegde doel zoo dicht mogelijk te benaderen.

Daarom zal ik, zoo dikwijls als ik van den bouw van het menschelijk lichaam melding zal moeten maken, mijne bewijzen voornamelijk ontnemen en ontleenen aan wat ik met eigen oogen gezien heb, en zal ik, voor zoover het mogelijk zal zijn, de leerlingen uitnoodigen en brengen tot het aanschouwen met eigen oogen.

Zoo dikwijls als ik over de toestanden der natuurlijke dingen eene uiteenzetting zal moeten houden, zal ik de meeningen der verschillende wijsgeeren aanhalen, en door hunne bewijsovervoeringen versterken; maar als mijn inzicht mij soms aanraadt af te wijken van wat anderen hebben goedgekeurd, of als de ondervinding mij daartoe dwingt, dan zal ik open en zonder hoogmoed mijn gevoelen vermelden en verklaren, doch ik zal gedurende het geheele onderzoek niemand hard vallen of onrechtvaardig behandelen.

Zoo dikwijls als ik over de functies en het gebruik van elk der deelen zal moeten handelen, zal ik als grondslagen van mijn geheele onderzoek nemen hun vorm, hun samenhang of hunne verbinding met andere door middel der bloedvaten, hun inhoud en dergelijke dingen, en daaruit zal ik zonder minachting voor mijne tegenstanders mijne gevolgtrekkingen afleiden.

Zoo dikwijls als ik tenslotte eene verhandeling zal moeten houden over de ziekten en hare oorzaken, teekenen en behandeling, zal ik met gepasten eerbied en betrouwbaarheid de besluiten van beroemder en kundiger mannen in het vak weergeven, en de eenigszins duistere uitleggen; en wanneer de zaak dit zal schijnen te vereischen, zal ik ze door mijne eigen ondervinding bevestigen of verbeteren.

Erit enim ubique mihi amicus Socrates, et amicus Plato, sed magis amica veritas. Cavebo interim et quidem sedulò, ne ob sententiarum dissensiones et discordias ullius existimationi, aut gloriae vel minimum eat meâ culpâ detractum; utpote qui coruscante hominum excellentium doctrinâ et industriâ, ad aemulationem quidem et imitationem excitari me, et inflammari gloriâ; detestabilibus autem et venenatis invidiae stimulis animum meum liberum gaudeo, eoque nomine Deo meo gratias ago.

Ut autem exantlandorum in posterum à me laborum initium felix, faustusque sit finis, Deus Sapientiâ, Bonitate, Potentiâque admirandum et immensus, qui me professionem hanc nec affectantem, nec ambientem, sed avertentem; legitimâ tamen vocatione à Nobilissimis, Amplissimisque hujus Academiae Curatoribus, Urbisque Consulibus oblatam, nunc etiam postpositis utilitati publicae privati lucri rationibus suscipere voluit, pro inexhaustâ suâ misericordiâ misellae nostrae misertus sortis, ad ritè obeundum arduum hoc munus donis necessariis et ornare me dignetur, et roborare; quò cedant futura mea opera omnia et in Sanctissimi Ipsius Nominis gloriam permanentem, et in hujus Reip. Academiaeque laudem perpetuam, et in Veritatis illustrationem uberiolem, et in Medicinae Tyronum profectum majorem, et in Aegrotorum curam expeditiorem, et in Animae, corporisque mei salutem aeternam. Amen.

DIXI.

Immers overal zullen Socrates en Plato mijn vrienden zijn, maar de waarheid zal mij een grooter vriendin zijn. Intusschen zal ik er mij voor hoeden, en wel ijverig, dat niet door mijne schuld tengevolge van verschil of oneenigheid van gevoelens ook maar het minste te kort wordt gedaan aan iemands aanzien of roem, aangezien ik er mijn eer in stel, dat ik wél door de schitterende geleerdheid en ijver van uitstekende menschen tot navolging en evenaring wordt aangezet en aangewakkerd, maar ik er mij in verheug, dat mijn geest vrij is van verachtelijke en vergiftige prikkels van de afgunst, en ik daarvoor mijn God dankzeg.

Opdat echter het begin van het in het vervolg door mij te volbrengen werk voorspoedig, en het einde gezegend zij, heeft God in zijne bewonderenswaardige en ontzaggenlijke wijsheid, goedheid en macht zich door zijn onuitputtelijk medelijden over ons ongelukkig lot ontfermd, en zich verwaardigd om mij te voorzien van en te versterken met de gaven, die noodig zijn om dit moeilijke ambt naar behooren te vervullen. God heeft gewild, dat ik dit professoraat, dat ik niet begeerde noch verzocht, maar afweerde, doch dat mij door de wettige keuze van de zeer edele en zeer aanzienlijke curatoren van deze universiteit, en van de burgemeesters der stad is opgedragen, nu op mij nam, zelfs met achterstelling van overwegingen aangaande eigen voordeel bij het algemeene belang. Al mijn toekomstig werk moge strekken tot eeuwigen roem van Zijn zeer heiligen naam, tot voortdurende eer voor deze stad en deze universiteit, tot vruchtbaarder verlichting der waarheid, tot grooter vooruitgang der studenten in de geneeskunde, tot gemakkelijker verzorging der zieken, en tot het eeuwige heil van mijne ziel en mijn lichaam. Amen.

IK HEB GEZEGD.